

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

JEVTO M. MILOVIĆ

Jovan Maksimović priča da je Jovana Jovanovića Zmaja za vrijeme svoga đakovanja u Beču (1884—1885, 1887—1889) češće posjećivao i da ga je »više puta zaticao pri takvom odmoru od rada u kafani«. »Neko vreme«, tako nastavlja Maksimović, »dok je [Zmaj] sedeo na Hernalser-Gürtel, odlazio je u jednu skromnu, ali živahnu i idiličnu restoraciju, kuda su svraćali na pivo majstori i kalfe iz obližnjih radionica. On je voleo da vidi njihova radnička, dobroćudna i otvorena lica, i njihov živahan, ovda onda i suviše glasan razgovor pri krigli bečkog lagerbira ne samo da mu nije smetao pri čitanju novina, no ga je, očevidno, još oduševljavao i radovao. Tu, u kakvom kutku kafane, udubio bi se naš Zmaj u bečki *Tagblatt*, *Novu Slobodnu Presu*, *Fliegende Blätter*, *Kikeriki*, *Humoristische Blätter*, *Der Floh*, bečki šaljivi *Figaro* itd., obaveštavao bi se o onom što biva u svetu i u večno zanimljivom i privlačnom Beču, i u isti mah bi tražio materijala za svoje 'Puslice', za veće i manje šaljive pesmice u 'Starmalom'. Uz to je obično donosio i srpskih, političkih i književnih listova od kuće, i tako bi, pri takoj lektiri, provodio, koje pred ručak, koje pred večeru po dva sata, ako ne i više dnevno. Novine su Zmaju bile najglavnija lektira u toku čitave druge polovine života, ako ne i za vreme celog veka. To je isto opazio i ne jedan put mi saopštio i Dr M. Šević. Način života Zmajeva u Zagrebu i u Beogradu nije u mnogom odstupao od onoga u Beču.¹

Za vrijeme svoga dugogodišnjeg boravka u Beču od 1880. do 1889. g. Zmaj je, bez svake sumnje, išao i u tamošnje biblioteke i čitao knjige, listove i časopise. U njima je tražio građu za političko-satirični list *Starmali* i za dječji list *Neven*, koje je baš u to vrijeme izdavao. On se, naravno, tada u Beču i dalje interesovao za velikoga persijskoga pjesnika Šems edin Mohamed Hafisa i za druge istočnjačke pisce koje su bili preveli na njemački jezik Julius Hamer, Fridrih Bodenštet i Georg Daumer. Te pjesnike je

¹ J. Maksimović, »Zmajeva lektira«, *Srpski književni glasnik*, XVII 1906, str. 204.

Zmaj čitao u bečkoj Dvorskoj biblioteci (Hofbibliothek) i iz njihovih djela je ispisivao pojedine stihove koje je kasnije kod kuće namjeravao prepjevati.

U Rukopisnom odelenju Matice srpske u Novom Sadu nalaze se »Beleške na nemačkom« Jovana Jovanovića Zmaja (Signatura: M 1.420).

Evo tih Zmajevih bilježaka:

»1. Baki's, des grossen türkischen Dichters Diwan. Wien, 1825. Hammer.

Al' posle toga se našlo još jedan put toliko Gasela i Kassideta in einer dritten. Seitdem aus dem Archiv von Ragusa in die k. k. Hofbibliothek übertragenen schönen u. vollkommenen Handschrift des Diwans.

2. *Thalii*, d. i. *der mit Glück Aufgehende*.

O Aug', du lässt des Herzens Blut u. ruhig bleiben,
Es scheint, du wollest mit dem Blute Briefe schreiben.

Thariki, d. i. *der Pfadhafte*.

Der Mond, die Sonne sind zwei Fenster,
Wodurch der Himmel auf dich schaut,
Die Kerze hat um dir zu gleichen,
Die gold'ne Haube aufgesetzt.

G. d. O. D. I.

3. *Scheichi*.

Beschreibung des Morgens.

Als nun aus Ost des Morgens Padischah
Mit gold'ner Haube von dem Himmel sah
Als bis zum Westen er Diplomen schrieb,
Dieselben all' mit gold'nem Zuge unterschrieb.

G. d. O. D.

4. *Sultan Selim*, unter dem Dichternamen *Selimi*.

Deine Augen, deine Brauen,
Sind als Hirsch anzuschauen,
Die aus Liebesraserey
Sich verwickelt das Gewelh.

G. d. O. D.

5. *Saadi VI*.

Würde sich zusammenfinden Ø Rauch von allen
Menschensünden
Wär' auf ew'ger Huld Gesicht Ø selber doch ein Maal
noch u.

Feruch II.

Ich rauche Nargile, nicht bloss mich zu vergnügen.
Ich rauche es, um zu seufzen bey des Rauchens Zügen.

G. d. O. D. IV

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

6. Seinedin Effendi.

gest. i. J. 800 (1397).
Was soll ohne deine Wangen
Meines Herzens Spiegel thun?
Seine Pflicht thut zwar mein Auge,
Aber was soll's weiter thun?

G. d. O. D.

7. Wer nicht weiss, und nicht weiss, dass er nicht weiss, bleibt für
Ewigkeit in doppelter Unwissenheit.

Persijska poslovica.

8. Kiami, d. i. der Standhafte + 952 (1545).

Die Überlieferung der Vernunft Ø hat bei der Liebe u.
Bestand,
Es gilt das Wort des Richters u., Ø der abgesetzt ist im
Land.

— — —

Aufopfrung ist das Zeichen, dass sich die Liebe reine,
Am Wallfahrtsweg sind Zeichen Ø Wallfahrten der Gebeine.

— — —

Auf einer Seite zieh'n die Locken
Und auf der and'ren meine Wehen,
So kannst mich Elenden du bald
Im Himmel, bald in Höllen sehn.

G. d. O. D. II.

9. Dschaafer — Tschelebi, hingerichtet 920 (1514).

Tulpen haben angezogen
Rothes Hemd zur Schau
Und mit Silberknöpfen stattet
Solches aus der Thau.

G. d. O. D.

10. Kemal Umi.

Möchte doch mein Leib zum Staub der Füße werden,
Deine Spur demselben eingepräget werden.

G. d. O. D.

11. Hariri, d. i. der Seidenhafte.

Himmel, der du krumm stets meinen Wünschen entgegen.
Was nun itzt, wo ich wünsch', nimmer erhöret zu werden.

G. d. O. D. I.

12.

Duldul das Maulthier Mohameds,
Sulfikar das Schwert Ali's.

13. Emiri, d. i. der Fürstliche.

Bloss um dem Garten der Schönheit bewässernd zu taugen
Krümmt sich der Körper als Mühlrad den Bächen der
Augen.

G. d. O. D.

14. *Ali V.*

Weisst du, warum Cypresse hoch sich hebt?
Weil deinen Wuchs sie zu erreichen strebt.

15. *Ghāretī, d. i. der Eifrige.*

Erzähl' mir Höllenmärchen nicht,
Um mich durch Furcht zu machen zahn,
Seit ich wie Schmetterling ins Licht,
In Höllengluth der Innerung kam.

16. *Fani II, d. i. der Nichtige.*

Die Welt ist Luftpalast zerfallen in Ruinen,
Den Mondesstrahlen u. Gewebe überspinnen.

G. d. O. D. II.

17. *Mesahi, d. i. der Geschmakhafte.*

Die Thränen, die dem Liebenden entfallen,
Aus Furcht vor Ihm, dem allerhöchsten Wesen,
Sie werden von den Engeln als Korallen
Zu ihrem Rosenkranze aufgelesen.

18. *Neschati, d. i. der Fröhliche.*

Das schwarze Maal, das zwischen deinen Brauen liegt,
Ist Schönheitsfalke, der vom Reif zur Jagd auffliegt.

G. d. O. D. III.

19. *Bassiri, d. i. der Scharfsichtige, + 941 (1534).*

Tage des Frühlings sind voll Nachtigallengekose,
Mir blüh'n Rosen nicht, was für ein Frühling ist das?

20. *Ussuli, d. i. der Gründliche, + 945. (1538).*

Es schluckt der Stein viel Blut, bis er wird zum Rubin.
Es kam des Morgens Heer vom Orient,
Kud schlug u. plünderte den Occident,
Der Morgen trank ein Glas in froher Wonne,
Da warf er unter's Volk das Gold der Sonne.

G. d. O. D. II.

21. *Diwan* heisst eigentlich die *Genien* — turski.

Pehliwan, ein durch Körperstärke ausgezeichneter ritterlicher Held. So heissen heute insgemein die Ringer u. Athleten.

G. d. O. D. III. 182.

Im Brunen u. Babel sind Hurut u. Marut die gefallenen Engel aufgehängt, welche den Menschen die Zauberey lehrten.«

Dosad nijesmo mogli utvrditi da li je Zmaj preveo te stihove koje je bio prepisao na malim komadima hartije i da li je njihove prepjeve negdje objavio. Nažalost, još nijesu poznati svi njegovi prijevodi, prepjevi i prerade, jer ih je on objavljivao pod raznim šiframa, kojih je bilo oko dvije stotine.

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

Mi smo našli u Rukopisnom odelenju Matice srpske u Novom Sadu njegov prepjev »Na majčinim grudima (Po nemačkom)«, koji nije štampao Jaša Prodanović u *Sabranim delima Zmaja Jovana Jovanovića*. Mi ga ovdje donosimo:

NA MAJČINIM GRUDIMA²

(Po nemačkom)

»Nisam ti, majko, htela reći
Ni jednu reč;
Al' ćutat' i trpet' više
Ne mogu već.
Vid'la si moje sreće sjaj;
Ja ćutah pre, —
Ah, sad je sreći mojoj kraj,
Prošlo je sve«.

Vidim ja, kćeri, vidim
Tvoj nemi jad,
Znam šta je pređe bilo,
Znam šta je sad.
Pomisli, kao da je
Sve bio san;
Zaboravi ga, Milice,
Nije te dostojan«.

»O, nije sanak bio,
O, nije, nije, — ne —
Ja imam prsten njegov,
Evo ga, evo, gle!
Ne zbori, majko, ništa
O bolu mom;
Pusti me da poležim
Na srcu tvom!«

I ćutale su obadve
U tamnoj sobici, —
Milica glavu spustila
Na grudi matere.
Tako bi htela ćutati
Ceo vek, —
Godi joj majčin zagrljaj,
Iako nije lek.

Zm.

Zmaj je ovaj svoj prepjev pisao mastilom. U desnom uglu ovoga prepjeva napisao je: »Gs. sliku. Poslato za kalend. Rad«. Ispod oznake: »Po nemačkom« napisao je olovkom: »Frida Šanc«. U rukopisnom odelenju Matice srpske u Novom Sadu nalazi se i izvornik Zmajeva prepjeva »Na majčinim grudima«. To je njemačka pjesma »Trost«, koju je ispjevala Frida Šanc. Zmaj je bio tu pjesmu izrezao iz nekih njemačkih novina i prilijepio je na poleđini lista na kome je napisao prepjev pjesme *Trost*.

Evo te njemačke pjesme:

TROST

(Zu nebenstehendem Bilde)

(Nachdruck verboten)

»Ich wollte kein Wort dir sagen,
Es schmerzt so sehr,
Und kann's doch allein nicht tragen,
Ich kann's nicht mehr!
Du sahest mein Glück, ob es nimmer,

² Rukopisno odeljenje Matice Srpske u Novom Sadu, »Zmaj Jovan Jovanović: *Dečje pesme* (Za »Neven«). Signatura: M. 11.094«.

Ein Wort verriet.
Nun, Mutter, ist's aus für immer,
Verhalt das Lied«.

»Mein Kind, was dein Herzchen gestritten,
So stumm allein,
Ich hab' es mit dir gelitten
In tiefer Pein.
Nun lerne, Liebling, dich fassen;
Der Schmerz verzehrt. —
Der Falsche, der dich verlassen,
War dein nicht wert!«

»Mutter, ach könntest du's fühlen,
Wie weh das thut!
Willst du die Wunde mir kühlen,
Sei still — sei gut!
Lass leise den Kopf mich schmiegen
In deinen Schoss,
Ein Weilchen am Herzen dir liegen,
Ein Weilchen bloss!«

Und stille ward's in der Kammer.
Die Mutter litt
Des Liebblings unsäglichen Jammer
Verzehntfacht mit.
Sie hat mit zärtlichem Neigen
Sie leis gekost.
So ward ihr Weinen und Schweigen
Des Mädgleins Trost.

Frida Schanz.

Mogli bismo se ovdje zapitati zašto je Zmaj bio izrezao iz nekih njemačkih novina pjesmu »Trost«. On je, po svoj prilici, namjeravao da štampa svoj prepjev »Na majčinim grudima« zajedno s originalom. Za to ima dokaza u njegovoj prepisci. On piše 1888. g. Iliji Ognjanoviću, uredniku *Javora*.³ »Evo ti jedne pesme koju sam preveo iz Bernea. Mogao bi u Lisku toga broja u kome ovaj prevod bude štampan doneti i nemački original te pesme, pa reći da to zato činiš, što znaš da mnogi čitalac voli, kad može da uporedi prevedenu pesmu s originalom. A za početnike prevodjače može to da bude i od koristi«.

Zmaj je štampao u kalendaru *Pančevac* 1878. g. pjesmu »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi«. Ispod njenog naslova stavio je primjedbu »po mađarskom, 1878«. Ta pjesma, međutim, nije ispjevana »po mađarskom« nego »po njemačkom«. Ona je slobodni prepjev njemačke pjesme »Der kranke Löwe«, koju je napisao

³ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1937, knji. XVI, str. 316.

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

nekada dosta poznati austrijski komediograf i pjesnik Eduard fon Bauernfeld, veliki protivnik svemoćnog austrijskog kneza i državnog kancelara Klemensa Lotara Vencela fon Meterniha i austrijskog ministra policije grofa Jozefa fon Sedlnickog.

Da bi se vidjela zavisnost Zmajevog prepjeva »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi« od Bauernfeldove pjesme »Der kranke Löwe«, mi ćemo ovdje navesti u cjelini te pjesme:

NE MOŽEŠ TI ZLIKOVCU UGODITI⁴

(Po mađarskom, 1878)

Glasak se proneo:
»Lav se razboleo!«
Podigle se životinje
Iz gorice, iz pustinje,
Da pohode svoga gospodara kralja —
Podanici verni znaju kako valja.
Išli su bez reda;
Prvo uđe meda,
Pa on skromno, smerno svojeg kralja gleda.
— A gospodar kralj povika
Na svog podanika:
»No, medvedski rode,
Kako ti se sviđi ovdje,
Je l' da smrdi zdravo?«
Medved reče: »Jeste, imaš, kralju, pravo!«
A lav će povikat: »Gle ti grubijana!«
Pa razdera među, žalosna mu nana!
Sad evo ti zeca,
On pred lavom kleca.
Lav i njega pita, da l' oseća smrad?
»Oh, sačuvaj Bože!« odgovori zeka —
»Ta meni se čini mirođija neka,
Ja osećam neki mirisavi kad.«
— Gle strašivca kako laže,
Al' mu laska ne pomaže;
Ja se gnušam, Bog i vera,
Tako podlih karaktera.«
Reče pa ga šapom smrvi,
Laznuv zeče krvi.
Posle zeca dođe na magarca red.
(Matori magarac već je bio sed).
On je prisluškv'o pa je bio spravan
Za odgovor slavan,
Kad ga lav zapita, oseća l' da smrdi?
Magarac se zamisli, pa ovako tvrdi:
»Ovde nit' što smrdi, niti što miriše!«
A lav se razgnevi, — ne treba mu više:
»Ta ti ne znaš ništa, magarac si pravi!«

⁴ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XI, str. 245—247.

J. M. MILOVIĆ

Ščepa, pa ga smlavi.
Kad se ovo svršilo, lisica ušeta,
A lav i nju zapita: »No, šta veli teta?«
— Vaše veličanstvo, hvala milom Bogu,
Kad ste već na nogu,
Te vam reći mogu...«
Pogleda je arslan, pogleda je zlo:
»Ne pitam te to!
Zato me ne srdi,
Već mi reci: osećaš li da tu štogod smrdi?«
»Oh, to mi je milo« — ševrdaše teta —
»Zapoved je vaša meni uvek sveta,
Ta u svako doba ja na službi stojim
S odgovorom svojim;
Al' danas mi smeta
Kijavica kleta;
Ne osećam ništa, k'o da nemam njuške...«
A u taj mah pade od kraljeve čuške,
Koji reče: »Eto ti, prepredena lijo,
Kad te ne bih poj'o, ne bih arslan bio;
Tako zvere fino ne može mi škodit.«
Badava je, — ne možeš ti zlikovcu ugodit!

DER KRANKE LÖWE⁵

Es lag der gnädige Löwe krank —
In seiner Höhle war grosser Stank,
Sich zu zerstreun, liess seine Gnaden
Die Thiere zum Besuche laden.
Des Käm'mrers Ruf enging an drei:
An den Esel, den Bock und Fuchsen dabei;
Die hätten gern der Ehr' enthoben,
So ward der Esel vorgeschoben,
Der zitternd trat in die Höhle ein —
Da lag der König im Dämmerchein.
Der spricht, indem die heisse Gier
Aus seinem Feuerauge blinkt:
»Freund Baldwyn, sag', wie riecht es hier?« —
»Herr König«, schnuppert der Esel, »es stinkt.«
Das Eselein, der Wahrheit beflissen,
Ward für sein keckes Wort zerrissen.
Kam drauf der Bock gehüpft, vor Graus
Stehn ihm die Augen beim Kopf heraus.
»Mein Böcklein, sprich, wie riecht es dir?« —
»Herr König, wie Bisam duftet's mir.«
Der Schmeichler war nichts Bessres werth:
Ihm ward sein Innres herausgekehrt,
Nun kam der Fuchs auf leisen Sohlen,
Was wird Herr Reineke sich holen? —
»Mein guter Fuchs, du treue Seele,
Sprich doch, wie riecht's in meiner Höhle?«
Der Reinhard nest: »Ich kann's nicht sagen,
Micht thut ein arger Schnupfen plagen.«

⁵ Eduard von Bauernfeld, *Gedichte*, Leipzig 1852, str. 153—154.

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

Der König schweigt, beisst in die Lippe,
Und reicht ihm eine Eselsrippe:
»Da nimm und iss, du kluger Mann,
Ich seh's, du bist kein heuriger Hase;
Wer den Geruch verleugnen kann,
Der hat die allerfeinste Nase.«

Prema njemačkoj pjesmi »Der kranke Löwe« bolesni lav poziva u posjetu magarca, jarca i lisicu. Oni ga obilaze. Na pitanje lava šta oni osjećaju u njegovom prebivalištu, magarac mu kaže da tu smrdi, jarcu da tu lijepo miriše, a lisica mu izjavljuje da ima kijavicu i da, prema tome, ne može ništa da osjeti. Lav rastrže magarca i jarca, a lisici daje rebro od magarca. Iz pjesme »Der kranke Löwe« slijedi pouka: najutančanije čulo mirisa ima onaj ko je u stanju da blagovremeno osjeti opasnost.

Zmaj prikazuje lava u svome prepjevu »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi« kao najvećeg zločinca. Lav se i kod njega razbolio, ali on ne poziva k sebi druge životinje. Čim se pak pronosi glas po pustinji o njegovoj bolesti, dragovoljno mu idu u posjetu medvjed, zec, stari magarac i lisica. Oni ne paze ko će prvi k njemu ući. Prvo ga obilazi medvjed. On »skromno« i »smerno« posmatra »svojeg kralja«. Zatim ide k lavu strašljivi zec kome koljena klecaju. Potom pristupa lavu stari magarac. Najzad i lisica ušeta lavu. Lav ih po redu zapita da li kod njega osjećaju smrad. Medvjed mu kaže da tu smrdi, zec mu odgovori da tu osjeća miris, magarac mu izjavi da tu ništa ne smrdi niti što miriše, a lisica mu saopšti da je nazebla i da ništa ne može osjetiti. Lav ih sve rastrže.

Na kraju prepjeva »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi« uzima riječ sam pjesnik: »Badava je, — ne možeš ti zlikovcu ugoditi«.

Zmajev prepjev »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi« ima 60 stihova, a original »Der kranke Löwe« 34. Prepjev je skoro upola duži od izvornika i uglavnom se idejno poklapa s njim. Bauernfeldova pjesma ima naslov »Der kranke Löwe«. Zmaj je dao svome prepjevu naslov »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi«. To je druga polovina zadnjeg stiha njegova prepjeva: »Badava je, — ne možeš ti zlikovcu ugoditi!« To je, zapravo, i glavna osobina Zmajevoga bolesnoga lava. I u njemačkome originalu »Der kranke Löwe« i u prepjevu »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi« stihovi su razne dužine. Pjesma »Der kranke Löwe« ima stihova od osam, devet, deset i jedanaest slogova. U Zmajevom prepjevu ima šesteraca, osmeraca, jedanaesteraca, dvanaesteraca i trinaesteraca. Svakako da je dijalog koji je vođen između bolesnoga lava i drugih životinja o kojima je u pjesmama riječ, uticao na dužinu stihova. Njemačka pjesma »Der kranke Löwe« nije podijeljena u strofe. Ispjevana je u jednom dahu. Zmajev prepjev »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi« čini isto zasebnu cjelinu. Samo njegov posljednji stih: »Badava je, — ne

možeš ti zlikovcu ugoditi!« odvojen je od pjesme. To je sasvim na svome mjestu, jer on misaono ne pripada prepjevu, nego je on samo pjesnikova konstatacija. I u njemačkoj pjesmi i u Zmajevom prepjevu rimuju se dva uzastopna stiha (a a, b b, c c). Rima je u njima muška i ženska. Ni kod Bauernfelda ni kod Zmaja nije uvijek rima čista.

Trebalo bi se ovdje sad upitati kako je Zmaj mogao staviti ispod svoga prepjeva »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi (Po mađarskom, 1878)« primjedbu »po mađarskom«. To je lako objasniti kad se ima u vidu da je on godinama saradivao u velikom broju književnih časopisa, dječjih listova, političkih novina, kalendara, almanaha i godišnjaka i da se nije potpisivao ispod svojih prijevoda i prepjeva svojim imenom ni svojim inicijalima, nego se služio pseudonimima i raznim šiframa, kojih je bilo oko dvije stotine. Štaviše, prevodio je i prepjevavao tuđe pjesme za koje nije znao od koga pisca potiču. Nije on, uostalom, prvi put ovdje pogriješio kad je stavio primjedbu »po mađarskom« ispod naslova svoga prepjeva s njemačkog »Ne možeš ti zlikovcu ugoditi«. On je bio stavio ispod naslova svoga prepjeva s njemačkog »Veverica« primjedbu »po mađarskom«. A izvornik toga njegovoga prepjeva potiče od Hofmana fon Falerslebena. Ispod naslova svoga prepjeva »Lep cvet (Po Geteu)« stavio je primjedbu »po Geteu«. A izvornik toga njegovoga prepjeva je pjesma »Schön Blümlein«, koju je ispjevao njemački pjesnik Robert Rajnik.

Zmaj je objavio u listu za »srpsku decu« *Radovan* 1876. svoj prepjev »Stena večnosti (Po nemačkom)«. Valter Anderson je 1938. g. otkrio da je izvornik toga prepjeva njemačka pjesma »Der Felsen der Ewigkeit«, koju je sastavio Eduard fon Bauernfeld.⁶

Da bi se vidjela zavisnost Zmajeva prepjeva »Stena večnosti (Po nemačkom)« od Bauernfeldove pjesme »Der Felsen der Ewigkeit«, mi ćemo navesti ovdje i Zmajev prepjev i njemačku pjesmu:

STENA VEČNOSTI⁷

(Po nemačkom)

Tam' daleko, preko mora,
Ima mnogo čudnih gora,
Ima jedna grdna stena,
Tvrda stena od kamena.

Duga j' ova stena siva
Trista i tri duži njiva,
A tol'ko je i široka,
Toliko je i visoka.

Svakih trista i tri leta
Malo ptiče na nju sleta,
Sleti da je triput kljune,
— Tri se mrve tad okrunje.

Pa kad tako, po vremenu,
Ptiče sruši celu stenu, —
Tad je min'o Bože prosti!
Jedan trenut od večnosti.

⁶ Walter Anderson, »Zmaj Jovan Jovanović und Eduard v. Bauernfeld«, *Zeitschrift für slavische Philologie*, XV, 1938, str. 82.

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

DER FELSEN DER EWIGKEIT⁹

In Pommern steht ein Fels,
Ist eine Meile hoch,
Und eine Meile breit,
Und eine Meile lang.

Der Vogel pickt und pickt,
Die Mühe ist nicht klein,
So durch Jahrtausende —
Der Tropfen höhlt den Stein.

Und alle hundert Jahr'
Da kommt ein Vögelein,
Pickt an dem rauhen Fels
Mit seinem Schnäbelein.

Und schwindet so der Fels
Nach ungemess'ner Zeit,
Dann ist vorbei die *erste*
Sekunde der Ewigkeit.

Već je bugarski pjesnik Penčo P. Slavejkov upozorio na veliku sličnost Zmajevog četrdesetdevetog đulića uveoka i pjesme »Siehst du den Stern« koju je napisao njemački pjesnik Gotfrid Keler.⁹ Taj Zmajev đulić uvelak zapravo je prepjev Kelerove pjesme »Siehst du den Stern«. To se odmah vidi čim se uporede prve dvije kitice Zmajeve pjesme sa prvom strofom Kelerove pjesme:

»Vidiš onu zvezdu gore«,¹⁰
Astronom mi je jedan rek'o,
»Mozak stane, kad pomisliš,
Kako j' zvezda ta daleko.

»Siehst du den Stern im fernsten
Blau,«¹¹
Der flimmernd fast erbleicht?
Sein Licht braucht eine Ewigkeit,
Bis es dein Aug' erreicht!...«

»Daleko je, visoko je, —
Sto godina dugih prođe,
Dokle njena svetlost zraka
Do našega oka dođe«.

Ima još jedna pjesma kod Zmaja koja je nastala pod uticajem Gotfrida Kelera. To je njegova pjesma »Ne žalim«, koja se prvi put pojavila u njegovoj *Drugoј pevaniji* 1895. Zmaj je pozajmio glavnu ideju za svoju pjesmu »Ne žalim« iz Kelerove pjesme »Nachtfalter«.

Da bi se vidjela zavisnost Zmajeve pjesme »Ne žalim« od Kelerove pjesme »Nachtfalter«, navešćemo ovdje obadvije pjesme u cjelini:

⁷ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 254—255.

⁸ Eduard von Bauernfeld, *Aus der Mappe des alten Fabulisten*, Wien 1879, Verlag von L. Rosner, str. 88.

⁹ Nikola Mirković, »Zmaj i Gotfrid Keler«, *Srpski književni glasnik*, XXXIII 1931, 1, str. 22—27.

¹⁰ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1933, knj. I, str. 171.

¹¹ Gottfried Keller, *Sämtliche Werke*, München — Zürich 1954, knj. II, str. 780.

J. M. MILOVIĆ

NE ŽALIM¹²

Imao sam dobru mis' o
(Tako mislim bar),
A u meni goruc' o je
Sa Parnasa žar.

Sveća gori, pero spremno,
Hartija je tu;
E, sad sedi pa napiši
Lepu pesmicu.

Al' u to se neki leptir
Ludo navrz'o,
Pa na sveću, pa na sveću, —
A meni ga žao.

Čim ja počnem, evo ti ga
Da skoči u plam;

Bacim pero, od sveće ga
Dalje oteram.

Ja hartiji, leptir sveći,
Znam, ne prkosi, —
Al' svoj tako kratak život
U grob unosi.

I tako sam s njim ratov'o,
Citav jedan sat,
Dok i sveća ne dogori,
I ja legoh spat.

Propade mi lepa mis' o;
Tome nisam kriv.
Al' ne žalim — bar je leptir
Ost'o danas živ.

NACHTFALTER¹³

Ermattet von des Tages Not und Pein,
Die nur auf Wiedersehen von mir schied,
Sass ich und schrieb bei einer Kerze Schein,
Und schrieb ein wild und gottverleugnend Lied.
Doch draussen lag die klare Sommernacht,
Mild grüsst mein armes Licht der Mondenstrahl,
Und aller Sterne volle goldne Pracht
Schaut hoch herab auf mich vom blauen Saal
Am offenen Fenster blühen dunkle Nelken
Vielleicht die letzte Nacht vor ihrem Welken.

Und wie ich schreib' an meinem Höllenpsalter,
Die süsse Nacht im Zorne von mirweisend,
Da schwebt herein zu mir ein grauer Falter,
Mit blinder Hast der Kerze Docht umkreisend;
Wohl wie sein Schicksal flackerte das Licht,
Dann züngelt' seine Flamme still empor
Und zog wie mit magnetischem Gewicht
Den leichten Vogel in sein Todestor.

Ich schaute lang und in beklommner Ruh,
Mit wunderlich neugierigen Gedanken
Des Falters unheilvollem Treiben zu.
Doch als zu nah der Flamme schon fast sanken
Die Flügel, fasst' ich ihn mit schneller Hand,
Zu seiner Rettung innerlich gezwungen,
Und trug ihn weg. Hinaus in's dunkle Land
Hat er auf raschem Fittig sich geschwungen.

Ich aber hemmte meines Liedes Lauf
Und hob den Anfang bis auf Weitres auf.

¹² *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1933, knj. I, str. 245—246.

¹³ Gottfried Keller, *Gesammelte Gedichte*, zweite Auflage, Berlin 1884, S. 14.

Sadržaj Zmajeve pjesme »Ne žalim« kratak je: opet jedno veće. U sobi treperi lojana svijeća. Tu je i pjesnik. Kod njega se sad rađa dobra misao. Želi da je poetski izrazi. Uzima pero i hartiju i sjeda za sto. U njegovoj se sobi odjedanput pojavljuje leptir. On leti plamenu od svijeće. Pjesnik sad prestaje da piše svoju pjesmu, ustaje, spasava život leptiru i ponovo se vraća svojoj započetoj pjesmi. Ali se leptir opet približuje svijeći. Pjesnik ga ponovo udaljuje od svijeće. Tako se pjesnik pregoni s leptirom čitav sat. U međuvremenu ga san ophrvava, a svijeća u sobi dogorijeva. Pjesnik nije ispjevao pjesmu, jer je njegova dobra misao za to vrijeme iščezla. Pa ipak on to ne žali. Spasio je život leptiru.

Istu misao, samo mnogo ljepše razrađenu, sretamo i u Kele-rovoj pjesmi »Nachtfalter«: malaksao pod teretom dnevnih nedaća nesretni pjesnik sjeda u svojoj sobi za pisaći sto. U njegovoj duši se zacario jad. Zato hoće da sastavi grubu i bezbožnu pjesmu pri slaboj svjetlosti svijeće. Napolju je topla svijetla ljetna noć, osuta zvijezdama i obasjana mjesečinom. S otvorenog prozora pjesnikove sobe širi se miris rascvjetalih karanfila. U tom se trenutku pojavljuje sivkasti leptir. On počinje da kruži oko plamene svijeće. Pjesnik ga radoznalo dugo posmatra. Ustaje tek onda kada je leptir zamalo krila svoja izgorio, brzo ga hvata i pušta napolje. I tako pjesnik nije ni započeo svoju pjesmu, jer ga je leptir u tome omeo, ali on nije žalostan zbog toga. On taj svoj posao odgađa na neodređeno vrijeme: »Und hob den Anfang bis auf Weitres auf«.

U svojoj kratkoj pjesmi »Jedan leptir«, koja se pojavila u *Javoru* 1881, Zmaj pjeva isto o leptiru. Ta pjesmica pokazuje pjesnikovo tadašnje raspoloženje koje je vladalo u njegovoj duši poslije smrti njegove žene Ruže i njegove djece. On je isto kao i taj leptir spaljenih krila i čini mu se kao da sanja i kao da ga leptir pita:¹⁴

»Gde su moja draga krila,
Krila leta ponosita?«

Čudi se kako to da mu leptir dolazi u posjetu u trenutku kad je počeo da piše pjesmu:

»Pa zar meni baš da dođe
Kad sam pesmu započeo?!
Zar na grudī baš da padne —
Kad sam i ja letet hteo?«

¹⁴ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1933, knj. I, str. 244—245.

Zmaja su privlačile pjesme i drugih pjesnika u kojima je opjevana sudbina leptira. U svojoj »Pevaniji« objavio je 1882. svoj prepjev pod brojem 15:

»Oko sveće leptir leti,
Ljubav njemu ne da mira,
Kad u jutru zora svanu,
Nit' je sveće ni leptira!
I ja lebdim oko drage,
Pa nas često takne tuga,
Kad se sveća sveće seti,
Kad se leptir seti druga«. ¹⁵

Prva strofa te pjesmice pripada istočnjačkom pjesniku Jaji, a druga je kitica Zmajeva svojina. Jadni pjesnik i ovdje upoređuje svoju sudbinu sa sudbinom leptira, koji je bio zaljubljen u svijecu i koji ju je čitavu noć oblijetao i u zoru ranu s njom izgorio.

Tu je ljubavnu pjesmicu Zmaj unekoliko preradio i 1884. u *Starmalom* štampao. On je od nje napravio vinsku pjesmu: »Ko oko čega«. ¹⁶

»Oko sveće leptir leće,
Ljubav njemu ne da mira,
A kad jutro osvanulo
Nit' je sveće ni leptira'. (Mirza Shafi).

I ja lebdim oko flaše,
Jer mi za njom srce vene;
Doć će vreme, pa gle nema
Ni flaše mi, pa ni mene —
Samo sume neplaćene«.

Zmaj je 1882. označio da prva kitica te pjesmice potiče od istočnjačkog pjesnika Jaje, a 1884. izjavio da je ona pjesnička tvorovina izmišljenoga pisca Mirze Šafija, kome je njemački pjesnik Fridrih Bodenštet »podmetnuo« svoje pjesme *Die Lieder des Mirza-Schaffy*.

Mi smo tražili uporno izvor prve kitice te pjesme među pjesmama Bodenštetovim *Die Lieder des Mirza-Schaffy*, koje su se pojavile u bezbroj izdanja, ali ga nijesmo nikako mogli pronaći. Ni kod istočnjačkog pjesnika Jaje nijesmo ga mogli naći. Istu ideju, koja se nalazi u prvoj strofi pjesme »Ko oko čega«, sretamo i u Herderovoj zbirci pjesama *Blumenlese aus morgenländischen Dichtern*, koju je Zmaj vrlo rano upoznao: ¹⁷

»Die du die Liebe singst, o Nachtigall, lerne die Liebe
Von der Mücke, die sich stumm in der Flamme verzehrt«.

¹⁵ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XI, str. 373.

¹⁶ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1933, knj. I, str. 284.

¹⁷ Johann Gottfried von Herder, *Blumenlese aus morgenländischen Dichtern*, Tübingen 1897, str. 100.

Zmaj je prepjevavao i pjesme Juliusa Hamera i od njega je mogao pozajmiti glavnu ideju za prvu kiticu svoje pjesmice »Ko oko čega«. Hamer je prevodio s turskog pjesme turskih pjesnika i štampao ih je 1860. pod naslovom *Unter dem Halbmond. Ein osmanisches Liederbuch*. U toj se njegovoj zbirci prijevoda nalazi sljedeća pjesmica:¹⁸

»Es fliegt ein loser Schmetterling,
Um deiner Schönheit Licht,
Mein liebekühnes Herz, und scheut
Den Tod in Flammen nicht
Und müsst' es in der Glut vergehen, —
Wer in der Schönheit stirbt,
Er stirbt nur, dass er ihr gehört
Und Leben sich erwirbt«.

Najvjerojatnije je pak da je Zmaj dobio podstrek za svoju pjesmicu »Ko oko čega« od velikoga persijskoga pjesnika Mohameda Hafisa, koga je prevodio i Fridrih Bodenštet na njemački. Evo Hafisovih stihova u Bodenštetovom prijevodu koji su nadahnuli Zmaja:¹⁹

»... Wahres Feuer ist nicht jenes,
das auf Kerzen flackernd loht;
Wahres Feuer ist die Liebe,
die den Falter treibt zum Tod...«.

Ima kod Zmaja još jedna pjesma koja je nastala pod utjecajem njemačkoga pjesnika Gotfrida Kelera. To je njegova pjesma »Ja i smrt«. Ona je štampana 1865. g. u 8/9. broju svezaka za šalu i satiru *Zmaj*. Ona je postala po zamisli koju sretamo u Kelerovoj pjesmi »Tod und Dichter«.

Evo početka tih pjesama:²⁰

JA I SMRT
JA

Ao moji pretplatnici
Sa desna i leva,
U mal' što vas ne oštetih
S neko'ko brojeva.
Već me bila zagrlila
(Hu, ala je ledna!)
Pa me poče zapitkivat
Bolana i bedna.

¹⁸ Julius Hammer, *Unter dem Halbmond. Ein osmanisches Liederbuch*, Leipzig 1860, str. 12.

¹⁹ Friederich Bodenstedt, *Der Sänger von Schiras. Hafisische Lieder*, Berlin, 1877, str. 9.

²⁰ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1933, knj. III, str. 254—257.

J. M. MILOVIĆ

ONA

Dosta beše zmajevanja,
Satire i šale, —
Jesi l' sad već za put spreman,
Gospodaru Zmale!

JA

Ta zar nemaš sedih glava,
Moja gospo stara,
I zrelijih saputnika,
Većih gospodara...

TOD UND DICHTER²¹

TOD

Deiner bunten Blasen Kinderfreude
Hängt und bricht an meiner Sensenschneide,
Wirf zur Seite nunmehr Rohr und Schaum,
Mache dich auf — aus ist der Traum!

DICHTER

Halte weg die Sense! Lasse steigen
Meiner Irisbälle bunten Tanz!

TOD

Schon an meinem Schädel platzt der Reigen,
Und ein Ende nimmt der Firtlefanzt!

DICHTER

Lass! ich will dich als das Beste preisen,
Trost und Labsal alles Menschentumes!...

Šta je zapravo zajedničko ovim dvjema pjesmama? Razgovor pjesnikov sa smrću i njegova molba da mu smrt poštedi život, jer još nije ispunio svoje dužnosti na zemlji. Smrt uslišuje pjesnikovu molbu, ostavlja ga izvjesno vrijeme na miru i ide dalje.

U čemu je razlika između tih pjesama? U prikazivanju pjesnikovih dužnosti. Zmaj je kao pjesnik šibao u svojoj satiri:

»I mlade i stare,
I kumove i prijane,
I stare drugare,
I »svetlosti« i »svjatosti«
I visoke muže,
Koji svojim idolima
Pokorniješe služe«.

²¹ Gottfried Keller, *Sämtliche Werke*, München-Zürich 1954, knj. II, str. 913—914.

I on se ništa ne kaje zbog toga. On samo žali što je za svoga života »mnogo delio pardona«:

»Gledajući bezakonja,
 Tol'ko millona,
 Žao mi je što ću sada
 Da ostavim sveta,
 Kad se dižu sa svih strana
 Trista sijaseta.
 Žao mi je da ne vidim
 Kako s' kolo menja,
 Da ne vidim obećana
 Mađarska poštenja«.

On se ne plaši smrti. Gleda joj smjelo u oči. A to se i smrti dopada. Ona voli junake, a kukavice prezire i njih kosi. Našem pjesniku daje »jošte roka (Bilo kol'ko bilo)« i naređuje mu:

»A ti šibaj gde god nađeš
 Zardane mane,
 Pali, žeži, gde god stigneš,
 Puste gotovane;
 Gde god nađeš trčilaža,
 I smrdljivih buba,
 Ulizica, izdajica,
 Besnih gvozdenuzuba,
 Neštedice čisti, trebi,
 Kako si već znao,
 Pa kad dođem još jedared,
 Da ti nije žao...«.

Gotfrid Keler shvata sasvim drukčije dužnost pjesnikovu. Njegov pjesnik iz pjesme »Tod und Dichter« stvara takve lijepe ženske likove koji ne postoje na zemlji, nego lebde u svemiru:

»Doch die lieblichste der Dichtersünden
 Lasst nicht büssen mich, der sie gepflegt:
 Süsse Frauenbilder zu erfinden,
 Wie die bittre Erde sie nicht hegt!...
 Sind sie nicht auf diesem kleinen Sterne,
 Blühen sie doch wo in der Weltenferne...«.

Smrt pak ne voli i ne cijeni te njegove pjesničke proizvode. Oni su prema njenom mišljenju poput šarenih sapunskih mjehura koji se razbijaju o oštricu njene kose. I ona poziva pjesnika da ostavi trsku i pjenu od sapuna i da pođe s njim. Pjesnik smatra da ona nije u stanju da ga uništi prije nego potamani te njegove izmišljene ljudske likove. Sad ga smrt napušta i polazi u svemir da bi uništila te divne likove koje je stvorila pjesnikova mašta. Ona misli da će tada umoriti i samoga pjesnika.

Velika je razlika između Zmajeve smrti u njegovoj pjesmi »Ja i smrt« i Kelerove smrti u njegovoj pjesmi »Tod und Dichter«.

Smrt kod Zmaja nije ledena, iako naš pjesnik uzvikuje: »Hu, ala je ledna!«. Ona je prisna sa Zmajem. Dva puta ga oslovljava riječju od milošte »Zmale«. Naziva ga štaviše i »gospodarem«. Smatra ga junakom i pobornikom pravde i istine. Ona je duhovita i uviđavna. Zmaja ostavlja još neko vrijeme u životu i naređuje mu da i dalje šiba sve ljudske mane.

Smrt kod Kelera je hladna kao led. Ona je nemilosrdna, grozna. Hoće da uništi i pjesnika i njegove pjesme. Sve negira. Cinična je. Ne može se s njom razgovarati, ni pregovarati. Neumitna je.

Nije lako ući u trag izvorniku Zmajevih prepjeva i prerada ni onda kad je on imenovao svoje uzore. Uzmimo, na primjer, njegov prepjev pod brojem XCIV iz »Pesama Mirce Šafija«.²²

»Kavgadžije, larmadžije,
Nek vam je na znanje:
Gde prestaje jarost,
Počinje kajanje!«

Izvornik te pjesmice ima samo jedan redak. On potiče od Fridriha Bodenšteta.²³

»Des Zornes Ende ist der Reue Anfang«.

Možemo uzeti i Zmajev prepjev iz »Pesama Mirce Šafija« pod brojem LII:²⁴

»Tiran želi da ga s' boje;
Vezir — da mu zlata nose;
A muštahid — da ga goje;
A devojka — da je prose.
Ludak želi da ga hvale;
Uzdisalo — da ga žale;
Junak — da mu slavu trube;
Mirca samo — da ga ljube«.

Sljedeći stihovi Fridriha Bodenšteta bili su izvornik gore navedenih Zmajevih stihova.²⁵

»Der Fromme liebt das Schaurige,
Der Leidende das Traurige,
Der Hoffende das Künftige,
Der Weise das Vernünftige«.

²² *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 68.

²³ Friedrich Bodenstedt, *Die Lieder des Mirza-Schaffy*, Berlin 1890, str. 89.

²⁴ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 43.

²⁵ Friedrich Bodenstedt, *Die Lieder des Mirza-Schaffy*, Berlin 1890, str. 67.

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

Pod uticajem tih Bodenštetovih stihova Zmaj je ispjevao i sljedeću pjesmicu:²⁶

»Crnjak voli,
Što je tamno;
Junak voli,
Što je slavno;
Ženu draži,
Što je silno;
Nežan traži,
Što j' umilno;
Lude vole,
Što je sumno;
Mudrom gove,
Što je umno«.

Neka bude ovdje spomenut i Zmajev prepjev »Timur« iz »Pesama Mirce Shafija« pod brojem CIII. Taj se prepjev pojavio u *Javoru* 1876. g. Zmaj nam je saopštio da treba tražiti izvornik toga prepjeva kod Fridriha Bodenšteta. I zaista, Bodenštet je ispjevao pjesmu »An Timur (Nach dem Tatarischen des Abbas-Kuli-Chan)«. I po Zmaju i po Bodenštetu Timur je nečovječan i krvoločan. Na njemu leži prokletstvo narodâ. To je zajednička misao Zmajevom prepjevu »Timur« i Bodenštetovoj pjesmi »An Timur«. Svi ostali elementi u tim pjesmama se potpuno razlikuju. Zmaj je samo »napario« svoje oči na Bodenštetovoj pjesmi. On je glavnu misao originala uveliko proširio i stvorio sasvim novu pjesmu. Da bi se to vidjelo, mi ćemo ovdje navesti naporedo nekoliko stihova iz Zmajeva prepjeva »Timur« i Bodenštetove pjesme »An Timur«.

TIMUR²⁷

Teško onom koji ciglo
U rušenju traži slasti,
Čije s' pusto ime diglo
Na razvalam', na propasti!
Ko je temelj spomenu si
Na lešine ljudske met'o,
Stignuće ga strogi dusi —
Ime će mu bit' proklete!«
Te je reči Timur čuo
U zanosu srećnih dana,
Taj je glasak rasplanuo
Rušioća Tamerlana...

AN TIMUR²⁸

Halt ein in deinem Siegeslauf,
In deiner blutigen Bahn halt' ein!
Der du die Völker richten willst,
Gerichtet wirst du selber sein!
Du Slave herrischer Begier,
Gedenk der Stunde des Gerichts —
Der du der Herr der Welt nun bist:
Es kommt ein Tag, da bist du Nichts!
Denn deine Gröss' ist eitel Schein
Und deine Weisheit eitel Trug;
Mit deinem Tod stürzt Alles ein,
Nichts bleibt dir, als der Völker
Fluch...

²⁶ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 38.

²⁷ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 73—75.

²⁸ *Ein Münchner Dichterbund*, izdao Emanuel Geibel, Stuttgart 1862, str. 163.

U svojoj pjesmi »Timur« Zmaj aludira, po svoj prilici, na srpskoga kneza Mihaila Obrenovića. On je vojevao protiv Mihailovog režima od 1865. g. »i u stihu i u prozi. Ono što je Rošfor bio za Napoleonov režim, to je Jovan Jovanović Zmaj bio za Mihailov; on ga je omalovažavao i činio smešnim iz dana u dan; publika posle izvesnog vremena nije više videla Mihailov režim onakav kakav je, nego kakav je izgledao u Zmajevim karikaturama. Političke pesme Zmajeve jesu najduhovitiji članci u stihovima koje imamo, i bez sumnje škodile su Mihailovom režimu više nego sve drugo što je protivu njega pisano. Celom je svetu poznata pesma *Jututunska Juhahaha*, — ali malo ko danas zna, da 'Kralj trinaesti Balakaha', koji je obećao svom narodu 'Juhahaha', nije niko drugi nego knez Mihailo.«²⁹ Karakteristično je za Zmaja da je on ispod naslova pjesme »Jututunska juhahaha« stavio primjedbu »po Glasbrenneru«. Ne može se pak naći kod Adolfa Glasbrennera izvornik pjesme »Jututunska juhahaha«.

U 20. broju lista *Neven* Zmaj je štampao 1890. g. svoju pjesmu »Mati peva detetu*« Cupkajući ga na krilu. Pored naslova te pjesme on je stavio jednu zvjezdicu »*«. Na strani 751. druge knjige *Pevanije* nalazi se, u samome dnu, pjesnikova napomena: »Kod koje pesme stoji **', ta je pesma ili po tuđoj zamisli spevana, ili je samo u pola prevod...«. Trebalo bi sad potražiti izvornik te pjesme. Pošlo nam je za rukom da ga nađemo. Za tu svoju pjesmu Zmaj se nadahnuo našim narodnim lirskim pjesmama, »koje se pevaju djeci, kad se uspavljuju« ili »kad se djeca cucajući na koljenu zabavljaju«. Da bi se vidjela zavisnost Zmajeve pjesme »Mati peva detetu*« od naših narodnih lirskih pjesama, navešćemo ovdje u cjelini Zmajevu pjesmu »Mati peva detetu*« i dvije naše narodne lirske pjesmice:

MATI PEVA DETETU*³⁰

Cupkajući ga na krilu
 Cucu, rode, pa rode!
 Ujak bere jagode;
 Jagode su rumene
 Kao čedo u mene.
 Jagode su slatke,
 Jele bi i patke.
 Pa su većem zinule,
 Ne bi l' koju skinule.
 Ujak patke otera,
 Puna kola dotera.
 Čedo moje skače:
 »Evo me, ujače!«

²⁹ Slobodan Jovanović, *Druga vlada Miloša i Mihaila* (1858—1868), Beograd 1923, str. 141.

³⁰ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 178—179.

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

PJESME, KOJE SE PJEVAJU DJECI, KAD SE USPAVLJUJU³¹

Cucu, cucu, kobile,
Kudar ste mi hodile? —
Kroz begove doline;
Goru s nogam' kršile,
Jova moga budile.

KAD SE DJECA CUCAJUĆI NA KOLJENU ZABAVLJAJU³²

Cucu, cucu na konju,
Vuci t' majku zakolju
U šenici u polju!
Nemojt', vuci, za Boga!
Majka mi je draga,
Sisu mi je dala,
Drugu rekla dati,
Kad pođemo spati.

Naslov pjesme »Mati peva detetu« (Cupkajući ga na krilu) i njen početak: »Cucu, rode, pa rode!« nose tragove uticaja gore navedenih narodnih lirskih pjesama: »Kad se djeca cucajući na koljenu zabavljaju:

»Cucu, cucu, kobile...
Cucu, cucu na konju...«.

Glavni motiv koji opijeva pjesma »Mati peva detetu« sasvim je originalan i od njega nema ni traga u spomenutim narodnim lirskim pjesmama. Stihovi u Zmajevoj pjesmi »Mati peva detetu« i u narodnoj lirskoj pjesmici »Cucu, cucu na konju« imaju po sedam i šest slogova s cezurom poslije svakoga četvrtoga sloga. U tim se pjesmama i ritam sasvim poklapa. Zmaj pjeva:

»Cucu, rode, pa rode!«

a narodni pjesnik:

»Cucu, cucu na konju.«

Moglo bi se ovdje sad postaviti pitanje da li je pjesma »Mati peva detetu« Zmajeva pjesnička tvorevina ili nije. Svakako da je ona njegov pjesnički proizvod i da ona treba da se ubuduće računa u njegove pjesme.

Zmaj je objavio svoj prepjev »Jusuf i Zulejka« u listu za zabavu i pouku *Javor 1876. g.* On nije izvor označio.

³¹ Vuk Stef. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, Beč 1841, knjiga prva, str. 192, 195.

³² Vuk. Stef. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, Beč 1841, knjiga prva, str. 195.

Poznata je priča iz *Biblije* o Jevrejinu Josifu koji bijaše »lijepa stasa i lijepa lica«. »A Josifa odvedoše u Misir; i Petefrije dvoranin Faraonov, zapovjednik stražarski, čovjek Misirac, kupi ga od Ismailjaca, koji ga odvedoše onamo«. Josif »bi srećan, i življaše u kući gospodara svojega Misirca... I Josif steče milost u njega, i dvojaše ga; a najposlije postavi ga nad cijelim domom svojim, i što god imaše njemu dade u ruke«. ³³ Dogodi se te se žena toga Misirca zaljubi u Josifa, a on se ne odazva njenoj ljubavi. Ona ga sad opanjka kod svoga muža kao da je on bio nasrnuo na njen ženski stid. Misirac se razgnjevi, uhvati Josifa i baci ga u tamnicu. Priča dalje teče o Josifu.

Zmaju nije poslužila *Biblija* za njegov prepjev »Jusuf i Zulejka«. To nam on sam kaže u početku prepjeva: ³⁴

»Kako j' prekrasni Josim' čuv'o stado,
Stado Jakova, svoga oca stara,
Kako je u Misir stiglo momče mlado,
Gde ga zavoli žena Potifara,
S čega je vrlić u tamnici strado?
I što mu posle tamnicu otvara? —
To svako znade pričat svetim žarom,
Po Svetom pismu, po Zaveću starom«.

Naredni Zmajev stih: »Al' ovu priču istok drukče speva« jasno nam pokazuje da je naš pjesnik pozajmio motiv za taj svoj prepjev s Istoka. On je iskoristio istočnjačku priču o Jusufu i Zulejci koju je objavio na njemačkom jeziku 1818. g. Jozef fon Hamer.

Da bi se to vidjelo, mi ćemo ovdje navesti jedan dio Zmajeva prepjeva i jedan dio priče »Jussuf und Suleicha«.

JUSUF I ZULEJKA

...Pre neg' što j' Jusuf (Jusuf Josif znači)
Došao u dvor misirskih careva,
Da kobni sanak srećno protumači,
Sudbom il' migom kakvog Božjeg gneva,
Mor'o s' najpre robom Potifara naći,
A ženska glava koju on očara,
Ne beše žena, već kći Potifara.
Njene bolje behu dugo pokrivena,
Kao alem dragi u dubokom pesku,
Tad mu poče pisat kako za njim vene,
A ne mož' ugušit svoju slabost žensku;
Ali nit' on shvati h'jeroglif njene,

³³ *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Njujork—London, 1950, str. 36.

³⁴ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 75—82.

DALJI ZMAJEVI NJEMAČKI UZORI

Ni njegovu ona azbukku judejsku;
Pa napokon šta će, nema pisma baci,
Pa se stade služiti drugi, življi znaci.
To misirsko luče Zulejkom se zvalo,
Dosegljiva beše u ljubavnoj mucii:
Kad joj ropče štogod pružilo i dalo,
Primakla je ruku ka njegovoj ruci;
Njeno crno oko u raj ga je zvalo,
Njeni uzdisaji behu rajski zvuci, —
Ona gorijaše, al' na divno čudo!
Hladno osta, hladno, to čivuče ludo.
Uvređeno srce gnevom zadahnuto
Htede da ga mrzi — ali nije smelo.
Jednom reče: 'Brate, ti si bolan ljuto...
Groznica te mori?' — nežno ga zapita...
U oči mu gleda, ka da nešto čita,
Usne joj se miču — bajje li mu sada?!
Ona beše divna kao jela vilita,
Pred ovakim čarom svaka snaga pada,
Oh, pa zar je čuda što i Josif klonu,
I savest i misli u nesvest mu tomu...
Dovoljno su vid'le dve podmukle žbirke,
Dve gospe pridvorke, dve zlobne Misirke...
Sve su vid'le, čule dve misirske gospe,
Hitro taru nuke pa med' sobom zборе,
Kako da se brže bruka ova prospe!
I zaista s' prosu prije prve zore:
Glas sve gori raste, sad će već da dospe
U krugove više i u carske dvore:
Da Zulejku većem prezimu i Židi,
Tako bruka puca po celoj Memfidi.
Ovom novom glasu svako nešto doda,
Sramni šapat leti, k'o da ima krila,
A Zulejka beše visokoga roda,
Jest, kneževske krvi Zulejka je bila.
Pa knjeginja taka da se tako poda!...
I visoke dame rešile su šta će...
Prezirati treba take niske strasti...
Jer gospodsko ime valja sada spasti,
Sramota je kužna, pa i druge kuži,
Zato da se nitko s Zulejkom ne družii.
To Zulejku tišti, — al' je ljubav sila,
Za Jusufom sada sve još većma gine;
A što j' u njoj mržnje, svu je naperila
Na memfidske gospe i na spletke njine,
I osveta j' njena dosetljiva bila, —
Za večeru sjajnu pripreme se čine,
Na večeru zove celo društvo sjajno,
Svaku gospu za se, kao polutajmo.
Svaka gospa misli samo j' ona zvana,
Pa što ne bi išla kad nema svedoka,
Voli što j' baš ona tako odabrana;
I tako je svaka bila brza skoka,
I sve su se gospe toga istog dana

J. M. MILOVIĆ

Kod Zulejke našle još i prije roka...
Pred Zulejkom svaka laskavo se smije,
I za časak tili sve se raščereta;
A kad vreme dođe da se voće lije,
Sa kotarkom voća i Jusuf ušeta,
Izgled'o j' k'o neko vanzemno stvorenje —
Tako barem beše mladih gospa mnjenje.
Al' i druge dame, štono kažu zrele,
Kad videše ropče, mahnuše se svega,
I koje su nožem krušku seći htjele,
Posekle su prstić gledajuć u njega;
I gospode mame čisto se zanele,
Jedna drugoj vele: Gle ga, drugo, gle ga!
A i stare bake lica smokvastoga
Počliznuše malo s dostojanstva svoga.
Toga preneraza ne bejaše skoro,
K'o kad Jusuf uđe smerno, tiho, čino,
Al' se i on zbuni kad je mladan mor'o
Iz zlatna bokala redom točit vino
Obornio j' oči, od stida je gor'o,
Videć' tol'ke gospe i čuđenje njino; —
Ta silni pogledi oko njeg' obleću
K'o planete što se oko sunca kreću.
Još se i to desi — i Zulejka vide
Jednu malu gospu gde se obveznani,
Pa zburadim skokom u pomoć joj ide,
A Jusufu voli: Mani, robe, mani!
Silno ti je vino, u glavu im ide, —
Premda volim što su gosti zagrejani,
— Vesel'mo se ipak, družbo moja draga,
Svak će odsad čistit ispred svoga praga.
Jusuf je iziš'o, po dvoru se šeće,
Smatra bajnu noću i tišinu njenu;
No i časne gošće d'igoše se veće,
Vreme im je bilo da se doma krenu;
Domaćici svaka laku noću reče,
A uz laku noću fino se osme'nu,
I — za čudo divno — čutečki su pošle,
Isto tako mirno k'o što su i došle.
Kad Potifar doču što je mor'o čuti,
On Jusufa vrže u tamnicu crnu;
No više godina trpeć' teret ljuti,
Verokrepka duša ni tu ne posrnu, —
Božija ga ruka ozori, uputi,
I njegovu sudbu na dobro obrnu;
Srećno protumači što faraun sniva,
I zato ga care Zulejkom dariva...
Faraun ga diže do visoke časti,
Potifar ga rado za svog zeta prima,
Što je bilo zlobe, moralo je pasti,
I njihova sveza radost beše svima...

Neka bude ovdje naveden i jedan dio persijske priče o Jusufu i Zulajhi:

3. JUSSUF UND SULEICHA³⁵

»... *Jussuf* und *Suleicha* ist vorzugsweise, wie schon *Herbelot*... bemerkt hat, die *allegorische* durch den Koran geheiligte Geschichte göttlicher Liebe, welche ihre Anspielungen nur aus diesem Roman, und nicht aus den anderen profanen Liebesgeschichten hernimmt. Die Geschichte *Jussuf's* wird im Koran selbst *Ahsenol-kissassi*, d. i. *die schönste der Erzählungen* genannt, und verdient diesen Namen ungeachtet einiger Zusätze, welche sich in unserer biblischen Geschichte nicht finden. Mohammed widmete derselben die ganze zwölfte Sura des Korans, deren Faden auch der Roman getreu verfolgt.

»Schon bey Erschaffung der Welt, als Gott dem Adam die Seelen aller seiner Nachkommen zeigte, überstrahlte *Jussuf's* Schönheit alle übrigen mit solchem Glanze, dass Adam seinen göttlichen Führer darum fragte, wem diese Seele einst angehören werde. Als *Jussuf's* Seele mit körperlicher Hülle bekleidet ward, schlug der Glanz der Schönheit als himmlische Flamme über seinem Haupte zusammen, und dieses Feuer, das in *Jussuf* das höchste Schönheitslicht, in andern Propheten aber auch bloss die Flamme göttlicher Begeisterung vorstellt, unterscheidet in den Gemälden orientalischer Gedichte und Geschichte sogleich die Hauptpersonen der Propheten. Ein solcher Flammenbündel, der sich von dem Scheitel zum Himmel emporwirbelt, ist auch für die Kunst ein weit schönerer Gegenstand, als die Moseshörner und der Heiligennimbus, welche durch geschmacklose Sagen und Nachbildungen daraus entstanden sind.

»*Suleicha*, die Tochter des mauritanischen Königs *Taimus*, erblickte *Jussuf's* Schönheit im Traume, und versank darüber in das tiefe Nachdenken unbefriedigter Sehnsucht nach einem vorschwebenden unbekanntem Ideale. Drey Mahl war er ihr so il Traume erschienen, und hatte das drittemahl Aegypten sogar als das Land seines Aufenthalts genannt; um so weniger Abneigung hatte sie, der Gesandtschaft des ägyptischen *Asis*, oder Grossewesirs, der um ihre Hand anhalten liess, Gehör zu geben, und die Heirath wurde beschlossen. *Suleicha* hält im stattlichsten Gefolge einen herrlichen Einzug in die Hauptstadt Aegypten's; als sie aber durch eine Ritze des Zelts, statt des Ideals ihrer Träume, *Putifarn* erblickt, bricht sie in lautes Weinen und Wehklagen aus über so harte Täuschung, und über ewige Trennung, zu der ihr Leben verdammt scheint.

»Hier beginnen erst die biblischen Geschichten *Jussuf's*: vom Neide seiner Brüder, von seinen Träumen, von dem Complotte der Brüder, die ihn in einen Brunnen werfen, und dann an eine ägyptische Karawane verkaufen. Der Anführer derselben, *Malek*, schlägt ihn durch öffentliche Versteigerung los, wo ihn *Suleicha* als die Meistbiethende erhandelt, zum grossen Verdruße ihrer Nebenbuhlerinnen, worunter sich auch die Prinzession *Nasigha* aus dem Stamme *Aad* befindet.

Suleicha bestimmt den schönen *Jussuf* zu ihrem Dienste, und da er sich eine Schäferey wünscht, weil alle Propheten Hirten waren, erfüllt sie sein Verlangen in der Hoffnung, dass auch er um so bereitwilliger sich finden würde, als ihr Schäfer ihr Verlangen zu erfüllen. Umsonst waren aber alle theils mittelbar durch ihre Amme, theils unmittelbar selbst auf

³⁵ Joseph von Hammer, *Geschichte der schönen Redekünste Persiens*, mit einer Blüthenlese aus zweyhundert persischen Dichtern, Wien, 1818, str. 325—334.

ihn gemachten Versuche und Angriffe. Endlich gab ihr die Amme als ein unfehlbares Mittel zu ihrem Zwecke zu gelangen, den Einschlag, ein Gartenhaus zu bauen, worin sie und der schöne *Jussuf* an allen Orten, in allen Stellungen glücklicher Liebe abgemahlt wären. Der Pavillon erhob sich mit sieben Gemächern, in deren letztem *Jussuf* (dessen Augen überall die mächtigsten Reitze der Verführung erblickten) vielleicht unterlegen wäre, wenn ihm nicht in dem Augenblicke der höchsten Gefahr sein Vater Jakob mit warnendem Finger erschienen wäre. Er ergriff mit zerrissenem Hemde die Flucht (daher im Orient zum lehrreichen Angedenken noch heute alle Hemden auf dem Rücken aufgeschlitzt sind), und da er gerade vor der Thüre auf den Gemahl *Suleicha's* stiess, beschuldigte sie ihn ihrer eigenen Unthat. Da fing ein unmündiges Kind zu sprechen an, und gab wahrhafte Zeugenschaft von der Unschuld *Jussuf's*, der sowohl dieser Zeugenschaft als der schon früher und nachher beurkundeten Wahrheit seiner Traumauslegung willen, *Es-Sadik* oder der Wahrhaftige heisst, woraus der Nahmen von Voltaire's *Sadig* entstand.

Suleicha's Geschichte mit *Jussuf* war nun das Gerede der Stadt, und sie selbst der Gegenstand der boshaftesten Spöttereyen aller Frauen. Um sie zu bestrafen, lud sie dieselben zu sich auf eine Kaffeegesellschaft. Die Früchte wurden aufgetragen, und als die Damen eben die Orangen in die Hände genommen, und die Messer um sie zu schälen, trat *Jussuf* mit dem Kaffee ein. Die Frauen starrten hin, und waren bey dem Anblicke seiner überirdischen Schönheit so sehr Sinnenberaubt, dass sie gar nicht wussten was sie thaten, sondern sich sammt und sonders, statt in die Orangen, in die Finger schnitten, dass statt des Saftes Blut von den Händen troff. Durch diese Begebenheit nachsichtiger gemacht für *Suleicha's* Liebe, nahmen die Frauen nun selbst ihre Partey, und riethen ihr, den schönen *Jussuf* in den Kerker zu schicken, wenn sie länger noch kein Gehör bey ihm fände. Sie befolgt den Rath, bereut es aber sehr bald, weil ihr die Pein von ihm getrennt zu seyn unerträglich dünkt. Bald beschickt sie ihn durch ihre Amme, bald steigt sie auf die Terrasse des Daches, um von da wenigstens das Dach des Kerkers zu erblicken, worin *Jussuf* versperrt war. Hier erklärte er dem Mundbäcker und dem Mundschenken, und endlich nachdem er vor den König berufen worden, diesem selbst die bekanntesten Träume. *Suleicha* zieht sich nach dem Tode ihres Gemahls in die Einsamkeit zurück, und *Jussuf* ward Grosswesir Aegyptens, dessen Einwohner er durch weise Massregeln von der Hungersnoth der sieben unfruchtbaren Jahre rettet. *Suleicha*, die in der Einsamkeit fern von *Jussuf* ihr Daseyn nicht aushalten konnte, baute sich ein Haus an der Stadt, wo er täglich vorbeyzog, um doch wenigstens die Schläge der Hufe seines Pferdes zu vernehmen.

Da *Jussuf* sie noch immer keines Blickes würdiget, entsagt sie endlich dem Götzendienste, und bekehrt sich zum wahren Glauben. Als Gläubige erscheint sie nun vor *Jussuf*, wird von ihm sehr liebevoll aufgenommen, und erhält auf seine Fürbitte ihre erste Jugend und Schönheit wieder. Auf des Herrn Befehl nimmt er sie zur Frau, und wird ihr um so mehr mit Liebe zugethan, als er in ihr, wider alles Erwarten, eine reine Jungfrau findet. Die Liebe mit der sie ihrem Ideale ergeben war, hatte ihr nicht erlaubt sich den Umarmungen *Putifar's* hinzugeben. *Jussuf* gibt *Suleichen* den grössten Beweis seiner Liebe, indem er ihr ein Bethhaus baut, um darin den wahren Gott zu verehren. Bald hierauf stirbt er und *Suleicha* nach ihm, aus Schmerz. Das Ende machen moralische Betrachtungen des Verfassers und Lehren an seinen Sohn.«

Zmaj je prevodio i poeziju njemačkog romantičnog pjesnika Justiniususa Kernerera (1786—1862). G. 1878. prepjevao je Kernerovu pjesmu »Stille Tränen«. Svoj prepjev je objavio u 9. svesci *Srpske zore* pod naslovom »Tihe suze« (Just. Kerner)«. On je prepjevao i Kernerovu pjesmicu »Die schwerste Pein«. Taj svoj prepjev štampao je 1898. g. u *Brankovu kolu* pod naslovom »Najgora muka (J. Kerner)«. G. 1898. pojavio se u *Delu* Zmajev prepjev »Jednog kišovitog dana (Od J. Kernerera)«, a 1899/1900. g. ugledala je svijet u *Nevenu* njegova prerada »Priatelju (Po J. Kerneru)«. Izvornik tih dviju pjesama je Kernerova pjesma »Im Regen«. Kad se pogledaju naslovi Zmajevih prepjeva »Jednog kišovitog dana (Od J. Kernerera)« i »Priatelju (Po J. Kerneru)«, pomislilo bi se da je Zmaj prepjevao dvije Kernerove pjesme. To pak nije tačno. Ovdje se radi o dva prepjeva Kernerove pjesme »Im Regen«. Zmaj je ispjevao po Kernerovoj pjesmi »Im Regen« 1898. g. pjesmu »Jednog kišovitog dana (Od J. Kernerera)«. Kako nije bio zadovoljan tim svojim prepjevom, on je ponovo 1899/1900. g. preradio Kernerovu pjesmu »Im Regen« i svoju je preradu objavio pod naslovom »Priatelju (Po J. Kerneru)«. Da bi se to jasno vidjelo, mi ćemo ovdje navesti drugu strofu Zmajeva prepjeva »Jednog kišovitog dana«, njegove prerade »Priatelju« i Kernerove pjesme »Im Regen«:

JEDNOG KIŠOVITOG DANA³⁶

»Kol'ko dana u godini
Nebo čisto, svetlo biva?
Retko, retko, vrlo retko,
Inače ga oblak skriva«.

PRIJATELJU³⁷

»Kol'ko dana u godini
Nebo čisto, vedro biva?
Retko biva sasvim svetlo,
A često ga oblak skriva«.

IM REGEN³⁸

»Zählt man die Zeit im Jahr,
Drin blau der Himmel blieb.
Sind's wen'ge Tage nur,
Die andern waren trüb«.

³⁶ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XI, str. 111—112.

³⁷ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1935, knj. XII, str. 226—227.

³⁸ Justinius Kerner, *Ausgewählte poetische Werke*, Stuttgart 1878, knj. I, str. 175.

G. 1864. pojavio se Zmajev XXIX. đulić. Taj je đulić himna ruci Zmajeve žene Ruže. On jasno opominje na Kernerovu pjesmu »An ihre Hand im Alter«. Da bi se sličnost između te dvije pjesme vidjela, mi ćemo navesti ovdje po nekoliko stihova iz Zmajevog 29. đulića i Kernerove pjesme »An ihre Hand im Alter«.

XXIX ĐULIĆ:³⁹

Daj mi ruku, da je vidim...
Ova ruka, ova mila ,

Kol'ko je već krasna cveća
U moj život posadila.
Daj mi ruku, da j' osetim...
Jer kad umor čelo smuti,
Pod ovom će rukom duša
Najmilije odahnuti.
Daj mi ruku, da je stisnem...
Jer kad stisne smrtna muka,
Kad zatišti ljuta rana,
Melem biće ova ruka.

AN IHRE HAND IM ALTER⁴⁰

O, wär' ich Alter noch im Stand'
Ein junges Lied zu heben an,

Wie säng' ich euch von ihrer Hand,
Und was die Liebes hat gethan.
Die liebe Hand, die fleiss'ge, die
Die Spuren ihrer Arbeit trägt,
Geschrieben hat ein Buch sie nie,
Sich nie auf dem Klavier bewegt.
Die liebe Hand, die fleiss'ge Hand,
Die Spindel hat sie oft gedreht,
An manchem Hemde und Gewand
Bis in die späte Nacht genäht.
Sie hat gekocht, sie hat gestrickt,
Dass sie die Arbeit machte roth;
Oft hat ein Wanderer sie gedrückt,
Dem vollauf Speis' und Trank sie
bot...
Und wenn die liebe treue Hand
Sich mir auf's Herz, das bange,
legt,
Wird mir der Zauber wohl bekannt,
Den diese Hand still in sich
trägt...«.

Postoji izvjesna sličnost između Zmajeve balade »Tri hajduka« i Kernerove pjesme »Des Arztes Traum«. I u pjesmi »Geisterrache« koju je ispjevao poznati njemački satiričar Adolf Glasbrenner i koju je Zmaj prepjevao i 1865. objavio pod naslovom »Kako se duhovi svete (Po Glasbrenneru)« riječ je o istom motivu koji sretamo u Zmajevoj poznatoj baladi »Tri hajduka«, koja je ugledala svijet 1866. g.

Zmaj je prepjevavao i prerađivao i pjesme Anastasijusa Grina. G. 1867. on je prepjevao Grinovu pjesmu »Der treue Gefährte« i štampao je pod naslovom »Verni drug (Po Anastasiju Grinu)«. G. 1890. preradio je Grinovu pjesmu »Familiengemälde«. Nju je objavio u 44. broju lista *Javor* pod naslovom »Porodična slika (Od Anast. Grina)«.

³⁹ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd 1933, knj. I, str. 91.

⁴⁰ Justinus Kerner, *Ausgewählte poetische Werke*, Stuttgart 1879, knj. II, str. 4—5.

Ima kod Zmaja još jedna pjesma koja vodi porijeklo od Anastasiusa Grina. To je »Uspomena na grobu nekog devojčeta«, koja se pojavila 1864. g. u 11. broju lista *Danica*. Ta je pjesma prerada Grinove pjesme »Erinnerung« iz 1837. g.

Da bi se vidjela zavisnost Zmajeve pjesme od Grinove, mi ćemo ovdje donijeti obadvije pjesme.

USPOMENA⁴¹

na grobu nekog devojčeta
(Po nemačkom)

Oh devojče, kad još gore cvaše,
Kako gledah stvora tvoga sjaji!
Pa mi s' uvek pred dušom činjaše
Divan predeo kad ga ospe maj.

Tvoje reči, studenac u lugu,
Alem-kapl, žive iskre vir,
A kroz alem viđao sam drugu,
S nje se lio nežan mlomir.

A tvoj pogled, nestašno stvorenje, —
Čila srna — igraše se tud,
Al' čim spazi da se lovac penje,
Nestane ga, ne znam kamo, kud.

A uz goru, uz zeleno granje,
Širna polja nabujani kras,
To bejaše tvoje osećanje —
Zlatna njiva, uskoleban klas.

Rumenilo na obrazu tvome,
Kao zora kad zadahne svet,
Sve se bilo pozlatilo njome,
Čeka sunce da ograne cvet.

Tvoja pesma, tvoje sreće druga
Činjaše mi s' kao ptičji let,
Kad putnice dolaze sa juga,
Da s visine na naš padnu svet.

A te slatke umiljate reči,
Sto zborашe mlom ocu svom,
Behu melem, da bolanog leči,
Kao jutarnji o vaskrsu zvon.

Pa i sada kad se tebe setim,
I sad vidim onaj predeo tu...
Tiho veče, s šaputanjem svetim,
Spustilo se kao u budnom snu.

Čujem zvono, al' mi steže grudi,
Tužnih zvezda sluti mi se krug...
Kao da plove zlaćeni labudi
Putujući na daleki jug.

⁴¹ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, Beograd, 1935, knj. XI, str. 24—26.

Zusammenfassung

Jovan Maksimović war ein sehr guter Bekannter des Dichters Jovan Jovanović. In seinen Erinnerungen schildert er auch die Arbeitsweise und Gewohnheit Zmaj's während dessen Studienaufenthalte in den Jahren 1884—1885 und 1887—1889 in Wien. Seinem Erzählen nach habe Zmaj täglich die Lokale aufgesucht, um, zurückgezogen in einer Ecke, die ihn interessierenden Blätter und Zeitschriften zu studieren. Vorzugsweise habe er sich in das »Wiener Tagblatt«, die »Fliegenden Blätter«, die »Humoristischen Blätter«, den »Figaro«, den »Floh« und »Kickeriki« verlegt. Nebenbei habe er aber auch die serbischen politischen und literarischen Zeitungen in den Lokalen gelesen, die er von zu Hause mitnahm. Wie Jovan Maksimović sagt, brachte Zmaj täglich längere Zeit, oftmals zwei Stunden vormittags oder zwei Stunden nachmittags im Kaffeehaus zu und schöpfte mit der Lektüre aller dieser Zeitschriften und Blätter Material und Anregung für seinen »Starmali«.

Überhaupt soll Zmaj's wesentlichste Lektüre während der zweiten Hälfte seines Lebens und vielleicht während seines ganzen Lebens aus Zeitungen und Zeitschriften bestanden haben. Diese Wiener Gewohnheiten und Arbeitsmethoden hätte Zmaj auch später in Zagreb und Beograd beibehalten.

Nach Meinung des Verfassers dieses Aufsatzes muss sich Zmaj während seiner Wienerzeit von 1880—1889 zweifellos auch in den dortigen Bibliotheken Material für das in dieser Zeitspanne von ihm herausgegebene satyrische Blatt »Starmali« und die Kinderzeitschrift »Neven« herausgesucht haben. Es ist anzunehmen, dass er damals dort, wie schon lange vorher, die von den Dichtern Julius Hammer, Friedrich Bodenstedt und Georg Daumer in die deutsche Sprache übersetzten Werke des Persers Mohamed Hafis und anderer östlicher Dichter gelesen hat. Höchstwahrscheinlich hat er von diesen Dichtern viele Verse und sogar ganze Gedichte abgeschrieben, um sie später in der bekannten Weise zur Umarbeitung oder Nachdichtung zu gebrauchen.

In diesem Aufsatz behandelt der Verfasser weiterhin die Einflüsse der deutschen und österreichischen Literatur auf Zmaj.